

A két József – múltunkból emlék

II. Rákóczy Ferenc által vezetett szabadságharc után a bécsi császárok az ellenreformáció minden eszközével, hatalmi úton a protestáns egyházakat fel akarták örölni. Ez egyháztörténetünk egyik legsötétebb korszaka.

A felvilágosodás korának két uralkodója, Mária Terézia és II. József uralkodása a két szemlélet összeszikkasztását mutatja. Mária Terézia visszariadt minden változtatástól a katolikus egyház egyeduralkodó állása és a nemesség kiváltságainak megőrzése miatt.

Fia, II. József egy új világrend szemléletének híve volt. 1765-től 15 évig kormányzó társa volt anyjának. Ez idő alatt meg akarta ismerni az emberek sorsát-gondját. Álnéven, Falkenstein grófként bejárta Németországot, Franciaországot, Olaszországot és Magyarországot, Erdéllyel együtt. Jövendő országának népét katasztrofális helyzetben találta. Ezért anyja halála után kiadta a Türelmi Rendeletet, mely az egyház és az állam viszonyára vonatkozott: teljes polgári jogot és szabad vallásgyakorlatot engedélyezett a nem katolikus felekezeteknek is. Hiába ment a pápa egy hónapi időre látogatásba Bécsbe azzal a szándékkal, hogy visszaállítsa a katolikus egyház egyeduralmát, II. József következetes maradt elveihez.

Hivatalos egyháztörténelmünk szerint amikor II. József Erdélyben járt, mint régens, az unitárius püspök, Agh István és Kovács Tamás főjegyző is kihallgatást kért tőle, vázolván egyházunk üldöztetését, elnyomott sorsát. II. József megértéssel hallgatta a püspököt. A Türelmi Rendelet enyhítő rendelkezései e kihallgatásnak is köszönhető – sejtetik az egyháztörténelem írói. A valóság az, hogy bejárva Erdélyt, a régens személyesen meggyőződhetett a politikai és egyházi elnyomás alatt nyomorgó nép sorsáról, s a „játékonyságáról és nyájasságáról” ismert császár a Türelmi rendelet után szabadságot adott templomok építésére, a megkezdett építkezések befejezésére, s kárpótlásokban is részesítette egyházunkat. Ily módon egyházunk erőre kapását II. József intézkedéseinek következményeként kell elkönyvelnünk.

Mindezek azért jutottak eszembe, mert március 13-án volt születésének 262. évfordulója, március 26-án az unitárius püspök kihallgatásának 230., s a Türelmi Rendelet kibocsátásának pedig 222. évfordulója. 213 éve múlt annak, hogy kénytelen volt visszavonni rendeleteinek nagyobb részét, „kivéve a vallási türelemre, a jobbágyságra, a lelkész rendezésre vonatkozókat”, és az Alkotmányt helyre-, visszaállította.

Felmerült a kérdés, hogy elég volt-e egy körút vagy egy kihallgatás ideje alatt alaposan megismerni egy ország népének életét, jogi-vallási viszonyait, a jelen hibáit? Biztosan nem! Az Agh István püspökkel való kihallgatás, beszélgetés még futó alkalomnak is kevés lehetett elméleti megismerésre, távlati rálátásra egyházunk és népünk helyzetére. Biztos, hogy fontosabb és részletesebb, alaposabb ismerete kellett legyen II. Józsefnek a székelység és egyházaink, valamint a közállapotoknak a megismerésére. A szorosabban székelyföldi helyzet megismerésében a homoródkarácsonyfalvi Dimén József, aki a Nagy Dimén nevet érdemelte ki, volt az, aki a későbbi császárt végigkísérte a Székelyföldön, s szókimondásával felvilágosította, unitárius érdekeinket is szolgálva, a jövő császárt. Valószínű, hogy az ő hatása döntő, ami a Türelmi Rendelet megvalósulását illeti.

De ki is volt ez az elfelejtett homoródkarácsonyfalvi unitárius férfi, Nagy Dimén József, a császár útitársa, kísérője a Székelyföldön?

Homoródkarácsonyfalvi Nagy Dimén József-nek életének példája a magán- és közpályán feltörekvő székely embernek. Született Karácsonyfalván 1748 körül, halálának helyesbített éve 1816 május 12. Jeltelen sírja az általa nevezett „Paradicsom” udvarházának kertjében van.

Szegény gyermekként eleinte pásztorkodott, iskoláit a helybeli unitárius iskolában végezte – a hagyomány szerint akkora betükkal írt, hogy éjjel ki lehetett tapogatni. Idegeneknek pénzért táncolt. Mivel „termetében, vastagságában és szellemében igen nagy” – így jellemezték, öröklött családi házába csak meghajolva tudott bemenni. Ésszel, csellel, tudással és erőszakkal nagy vagyont szerzett. Két testvére mellette székely szegénységben maradt.

Nejétől, Veres Annától két apjához hasonló öles termetű, iskolázott fia volt. Fényes családi jövőjét fiaiban álmodta meg. László fia huszárcapitány, nős. Breinnei ütközetben halt hősi halált, unokáját akkor veszítette el, amikor az 4. gimnazista volt. Ferenc fia a „Királyi Tábla Ítélobírája”, nőtlen. Mindkét fia 40évet élt. Gyermekai halála miatt szótlán búskomorságba esett, egy fagyos nap lováról fejére esett, 1816-ban hosszas szenvedés után meghalt. Vagyonszerzésére jellemző, hogy a környékbeli cigányokat is megadóztatta: köménymaggal, ezért cserébe pártjukat fogta.

Egyházközségének haláláig gondnoka volt, anyagilag gazdagon patronálta (pl. úrasztali terítőjén Bécsnek térképe volt). A hívek közt példás rendet tartott. Mikor a jezsuiták a hat katolikus vegyes család számára 1777-ben az unitárius templomot egy búcsú alkalmával el akarták foglalni, míg Szabó Sámuel lelkész és két bátor leánya feltartotta a támadókat, Dimén a környék unitáriusait a helyszínre hozta. A katonaság is kivonult. A sebesültek és a halottak száma ismeretlen. Így maradt meg a székely róvásírást őrző, románkori jegyzeteket megtartó templom unitáriusnak a mai napig.

Az egyházkörben felügyelő gondnok volt, olyan rend egyházunkban sehol sem volt, mint a Dimén körben. A sok vita elcsendesítését szép szóval és érvekkel kezdte, ahol ez nem használt, egy-két pofonnal megtoldotta (pl. Homoródjánosfalván). Az ellenreformáció vadabb korában az unitáriusok mellett kiállni egy hőstettel felért.

Udvarhelyszék (vérmegyében) asszeszor (szolgabíró) volt. Minden út, híd példásan rendben volt tartva. A törvények legjobb ismerője volt. Az egyszerű emberek és a főurak ügyvéde volt, pert nem veszített, a törvényszéken veszettek így szóltak: „Apellálok Diménre!” Jelmondatához hû maradt: „Tudni, merni akarni!” A faluhoz tartozó Rika nevű erdő rengetegében rablók tanyáztak. Két vármegye katonasága hiába fésülte át a terepet, egyet sem tudtak elfogni közülük. Dimén ésszel, csellel és fegyverrel az utolsóig kiírtotta a rablókat. Volt bátorsága ahhoz, hogy a József császár alatt katonaságra összeírt lustrát (falunkénti összeírást) a szombatfalvi réten nyilvánosan elégette. Neki köszönhető, hogy az Udvarhelyszék-i székelyekkel a „fegyvert nem vétették fel”. Jó magyar hazafi volt. Szolgáit a vidék legderekkabb legényei közül választotta, magyaros ruhában járatta. Maga is ha kimozdult falujából, csak magyaros ruhában járt. A

jellemzését így fogalmazták meg: „Magyar hazafiúi buzgóságból” tett mindent. Bánffy gubernátor asztalának külön és fiaival is vendége volt. Bánffy írta Diménnek a székelység gondját ajánlva, „úgy, mint melynek szívét markában hordozná”. Mikor Kolozsváron két fiával Bánffyhoz ment, a város véleménye az volt: „Az egész országban nincs több ilyen atya két fiával”.

Orbán Balázs így jellemezte: „Ezen maholnap a nép előtt mythosi alakot öltő ember ... óriási ereje, roppant ügyessége, magas értelmisége a diplomatikai cselszövényei által oly tekintélyt szerzett magának, mivel kevés ember bírt. Ez ember egy kissé több tanulással egy szellem óriásává nőtte volna ki magát, s korának legfényesebb jelenségévé vállhatott volna, így is Nagy Diménnek hívja a nép, s nagy is volt ő, kis körében kivitt nagy tényei által, nagy a nép szeretetében és becsülésében”.

S hozzáteszem, nagy az unitárius egyház és vallás védelmében és hűségében.

József napjára emlékezve írásom címe: A két József: II. József császár és Dimén József, az egyszerű székely. Pár év különbség volt köztük. Fel lehet tenni a kérdést, hogy személyes kapcsolatuk volt-e, mi közük egymáshoz?

II. József régens korában bejárta országát is. Mikor Udvarhelyre ért, feltűnt neki Dimén. Nemcsak öles termetével, hanem szellemes és bölcs, bátor szókimondásával is.

A régens bejárta a székelyföldet, kísérőnek a sok gróf, báró, válogatott nemes és tisztviselő közül Dimén Józsefet választotta útjához kísérőnek, ismertetőnek. Jó volt a választása, jobb sors- és egyházismerőt nem talált volna, őszintébb szókimondot sem. Mindenütt elmondta és szemléltethette az elnyomott protestánsok és főleg az unitáriusok helyzetét és a nép elnyomottságát. Dimán a helyszínen valóságban szemléltethette mindazt, amit Ahg István unitárius püspök az elméletben és szóban elmondott a kihallgatáskor.

Így járult hozzá a Nagy Dimén József is a II. József által kiadott Türelmi Rendelet létrejöttéhez, annak kibocsátásához, egyházunk helyzetének javításához, a több mint 30 templom-papilak építéséhez-javításához (lést a Marosi Egyházkörben történeteket is).

Örököse nem maradt, emléke feledésbe merült. A cigányoknak patrónusuk temetésekor keserves siratója maradt hátra emléknek:

Meghalt a szegény Dimén,
Nem kell neki több kömén.

Simén Domokos nyugalmazott lelkész

Megjelent a Marosvásárhelyi Unitárius
Egyházközség ÉRTESÍTŐ c. lapjában
2003. március, április-május számokban